

اظهار نظر کارشناسی درباره:

«لایحه تجارت - کتاب دوم: اسناد تجاری»

مقدمه

به دلیل جایگاه اسناد تجاری در مبادلات بین فعالان اقتصادی به ویژه بازرگانان و ضرورت سرعت، سهولت و امنیت در امر بازرگانی، توسعه روزافزون تجارت و ضرورت وجود اسناد جایگزین پول، مشکلات پرداخت نقدی، آثار سوء رواج نقدینگی، ضرورت انجام معاملات اعتباری در عرصه تجارت و نقشی که گردش سرمایه و حجم مبادلات تجاری در سرنوشت سیاسی و اقتصادی کشورها دارد، دولت‌ها را بر آن داشته است تا ضوابط و مقررات خاصی را برای اسناد تجاری پیش‌بینی و مردم را به استفاده از اسناد مذکور ترغیب نمایند. اسنادی چون برات، سفته و چک، با ویژگی‌ها و کارکردهای خاص، مهم‌ترین اسناد تجاری به‌شمار می‌آیند که به آنها «اسناد» برواتی نیز اطلاق می‌شود. برای اینکه اسناد تجاری بتوانند دو اصل سرعت و دقت را در معاملات تجاری محقق کنند، ضروری است دارای اوصاف و ویژگی‌های خاصی باشند، امری که با استفاده از روش‌های معمول در نظام حقوق مدنی قابل تأمین نیست. از این رو، در نظام‌های حقوقی کشورها و همچنین کنوانسیون‌های بین‌المللی، اصول خاصی بر اسناد تجاری حکومت می‌کند که معمولاً اسناد مدنی از چنین اصولی برخوردار نیست. برخی از این اصول عبارتند از: شکلی بودن اسناد براتی، تنجیزی بودن اسناد براتی، اصل قابلیت انتقال اسناد براتی، مسئولیت تضامنی امضاکنندگان سند براتی، اصل استقلال امضات، اصل تجریدی بودن، اصل عدم قابلیت استناد به ایرادات و اصل ناشی شدن تعهدات برواتی از سند. لایحه تدوین شده نیز در جهت دستیابی به اهداف مذکور اقدام به اصلاح قانون فعلی نموده و در اصلاحات مذکور رویکردهای زیر مورد توجه قرار گرفته است:

۱. اعتباربخشی به اسناد تجاری،
۲. توجه به دو اصل سرعت و امنیت در اسناد تجاری،
۳. روزآمد کردن متناسب و رفع خلأهای قانون فعلی،
۴. همسان‌سازی با اسناد بین‌المللی و قوانین تجارت روز کشورهای پیشرفته و در حال توسعه،
۵. شفاف‌سازی،
۶. الکترونیک کردن اسناد تجاری،
۷. کاهش هزینه استفاده از اسناد.

مخصوص سخن علمی

مشخصات لایحه

دوره دهم - سال چهارم

شماره ثبت:

۱۶

شماره چاپ:

۸۵۲

تاریخ چاپ:

—

معاونت پژوهش‌های
سیاسی - حقوقی
دفتر مطالعات حقوقی

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:

۲۴۰۱۶۷۱۸

تاریخ انتشار:

۱۳۹۸/۸/۲۵

بررسی متن لایحه

با توجه به حجم بالای لایحه تجارت و تصمیم کمیسیون قضایی و حقوقی مبنی بر اینکه لایحه مذکور برای بررسی بهتر در صحن علنی مجلس در قالب چند کتاب مجزی ارائه شود، کتاب دوم لایحه تجارت در ۱۲۴ ماده و در سه فصل (برات، سفته و چک) به بررسی اسناد تجارتي اختصاص یافته است. بخش عمده‌ای از مباحث راجع به اسناد تجاری در قوانین کشورها، مربوط به اصول حاکم بر آنهاست که در فصل مربوط به برات مورد توجه قرار می‌گیرد. از این رو برات کامل‌ترین سند تجاری است (به دلیل جامع بودن مقررات آن) و اسناد تجاری دیگر (سفته و چک) از مقررات برات تبعیت می‌کنند. مقررات حاکم بر برات را می‌توان قواعد عام حاکم بر اسناد تجاری تلقی کرد بدین صورت که هر زمان که قانونگذار در قانون تجارت راجع به سفته و چک قاعده‌ای وضع نکرده باشد مقررات برات بر این اسناد حکومت می‌کند. فلذا این گفته که برات به دلیل کم کاربرد بودن، نیازمند قانونگذاری نیست، ناشی از عدم شناخت جایگاه این سند مادر در حوزه تجارت است. مازاد بر اینکه با توجه به رایج بودن برات در معاملات بین‌المللی چنانچه مقررات خاص برات در قانون تجارت ایران وجود نداشته باشد تجار باید برای حل اختلافات به قانون مدنی رجوع کنند که قانون مذکور به دلیل دارا نبودن اوصاف فوق‌الذکر برای اسناد تجارتي، مورد استقبال تجار خارجی قرار نگرفته و ناگزیر باید قوانین سایر کشورها را بر قراردادهای بین تجار ایرانی و خارجی حاکم نمود. با توجه به مباحث اشاره شده در تدوین لایحه نیز به مانند قانون فعلی، رویه اکثر کشورها و کنوانسیون‌های بین‌المللی، عمده مباحث اسناد تجارتي در فصل مربوط به برات مطرح شده و مباحث مربوط به سفته و چک بدان ارجاع داده شده است. اهم نکات مثبت آن را می‌توان به نحو زیر برشمرد:

۱. اعتبار بخشی به اسناد تجارتي

لازمه رونق اسناد تجارتي، وجود اعتبار این اسناد در بین فعالان اقتصادی به خصوص بازرگانان است. وجود قوانین شفاف، ضمانت اجراهای مؤثر و سازوکارهای قضایی مؤثر برای حمایت از دارنده این اسناد موجب کاهش هزینه و به تبع آن موجب افزایش اعتبار آن در نزد فعالان اقتصادی خواهد شد. با توجه به نقش مهمی که اسناد تجارتي در حوزه بازرگانی دارند، لایحه مذکور تلاش کرده است تا با رفع ابهامات در حوزه اسناد و پیش‌بینی ضمانت اجراهای مؤثر در این مسیر گام بردارد.

۲. همسان سازی با اسناد بین‌المللی و قوانین تجارت روز کشورهای پیشرفته و در حال توسعه

مهم‌ترین بعد تجارت برای اقتصاد هر کشوری، بعد بین‌المللی آن است. اهمیت تجارت بین‌المللی و ضرورت وجود مقررات واحد در این عرصه موجب شده است تا سازمان‌های بین‌المللی در جهت یکنواخت‌سازی مقررات مذکور اقدام نمایند. وجود قواعد مشترک منجر به ترغیب تجار خارجی و همچنین تسهیل در اجرای تعهدات طرفین خواهد بود. با توجه به رایج بودن سند برات در عرصه بین‌المللی، هماهنگ‌سازی مقررات برات با اسناد بین‌المللی می‌تواند در تسهیل مبادلات و ایجاد اعتماد برای تجار خارجی نقش مثبتی ایفا نماید. برات ممکن است در یک کشور صادر، در کشور دیگری پرداخت و در چندین کشور مختلف ظهوریسی شود. لذا همسانی قوانین راجع به برات در کشورهای مختلف اهمیت بسیاری دارد. اهمیت این موضوع، آنسترال (کمیسیون حقوق تجارت بین‌الملل سازمان ملل متحد) را بر آن داشت تا در سال ۱۹۸۸ میلادی، اجلاس بیستم خود را به تنظیم پیش‌نویس ضمیمه اول پیمان بین‌المللی برات و سفته اختصاص دهد. در تدوین لایحه نیز تلاش شده است تا مقررات برات با قوانین کشورها و اسناد بین‌المللی به خصوص «کنوانسیون ژنو در خصوص برات و سفته» مصوب ۱۹۳۰م که نزدیک به یک قرن در عرصه تجارت بین‌المللی کاربرد داشته و محل استناد است، هماهنگ شود.

۳. روزآمد کردن و رفع خلأهای قانون فعلی

قانون تجارت فعلی در سال ۱۳۱۱ تصویب شده و به جز اصلاحات انجام شده در سال ۱۳۴۷ هجری شمسی تاکنون اصلاح مهم و مؤثری در آن صورت نگرفته است. با توجه گذشت بیش از هشتاد سال از تصویب قانون تجارت، این قانون نمی‌تواند تحولات عظیمی که در این هشتاد سال در حوزه تجارت رخ داده است را پاسخگو باشد. علاوه بر عدم تناسب قانون تجارت کنونی با نیازهای روز، وجود نقایص، خلأها و اشکالات مهم در بخش‌های مختلف آن ضرورت و فوریت اصلاح این قانون را بیش از پیش روشن می‌سازد. با توجه به مطالب بیان شده در نگارش لایحه، کوشش شده است که کاستی‌های و ابهامات موجود در قانون تجارت فعلی زوده شود که می‌توان به موارد زیر به‌عنوان مثال اشاره کرد:

۱. پرداخت وجه برات و سفته از طریق بانک،
۲. امکان تکمیل برات ناقص، به وکالت از صادرکننده،
۳. امکان تغییر محل پرداخت برات از سوی براتگیر،
۴. امکان بازپس گرفتن قبولی از طریق خط زدن امضا،
۵. ممنوعیت ظهرنویسی در وجه حامل و سفیدامضا،
۶. ضرورت بررسی تسلسل امضاها از سوی مسئولان برات،
۷. امکان ظهرنویسی در ضمیمه برات،
۸. استمرار تکالیف وکیل در وصول اسناد براتی بعد از فوت یا حجر موکل،
۹. پیش‌بینی وثیقه‌گذاری اسناد تجارتي،
۱۰. بیان حکم امضا برات بدون هیچ قیدی،
۱۱. امکان رجوع پیش از سررسید به مسئولان برات،
۱۲. تصریح به اصل استقلال امضاها،
۱۳. تصریح به اصل تجریدی بودن،
۱۴. پیش‌بینی احکام صدور برات به نمایندگی،
۱۵. بیان مبالغ قابل اخذ از مسئولان برات،
۱۶. پیش‌بینی قوه قاهره در خصوص مواعد رجوع،
۱۷. پیش‌بینی احکام ثالث احتیاطی برای پرداخت برات،
۱۸. کاهش هزینه واخواست،
۱۹. امکان صدور واخواست از طریق بانک،
۲۰. پیش‌بینی دستور عدم پرداخت در برات،
۲۱. پیش‌بینی احکام حل تعارض در اسناد تجارتي.

۴. شفاف‌سازی

شفافیت اقتصادی از جمله موضوعاتی است که همواره از سوی قانونگذاران و سیاستگذاران اقتصادی کشور در راستای تحقق آن تلاش بی‌وقفه‌ای انجام شده است. اقتصاد سایه، بخشی از فعالیت‌های اقتصادی است که عمده‌اً از چشم سیاستگذاران اقتصادی پنهان نگه داشته می‌شود. در متن مذکور از طریق الکترونیک کردن و حذف ظهرونیسی حامل تلاش شده است تا گامی در مسیر شفافیت برداشته شود.

۵. الکترونیک کردن اسناد تجارتي

استفاده از ابزارهای پرداخت و انتقال پول به صورت الکترونیکی، شاخص اعتماد را در مبادلات اقتصادی بالا برده و هزینه‌های مبادله را کاهش می‌دهد. از همین رو، الکترونیک کردن اسناد در حوزه انتقال پول مورد توجه صاحب‌نظران قرار گرفته است. سرعت بالا و هزینه کمتر، عدم امکان سرقت و مفقودی، عدم امکان جعل، سهولت انتقال به دیگری و عدم نیاز به جابه‌جایی فیزیکی، احتمال مدیریت اعتبار افراد متناسب با تمکن مالی، عدم امکان تغییر در برگ اسناد الکترونیکی، اعتبارسنجی راحت، حساسی آسان، صرفه‌جویی در مصرف کاغذ، اطلاع‌رسانی آسان نقل و انتقالات به صاحب آن از جمله مهم‌ترین مزایای استفاده از اسناد الکترونیکی است که در تنظیم لایحه تلاش شده است تا حد امکان مورد توجه قرار گیرد.

در پایان متذکر می‌شود در گزارش تفصیلی که مرکز پژوهش‌های مجلس در خصوص بخش اسناد تجارتي لایحه تجارت تدوین نموده است، به تفصیل تحولات صورت گرفته در بخش اسناد تجارتي لایحه تجارت و تطبیق آن با کنوانسیون‌های بین‌المللی تبیین شده است

نتیجه‌گیری

با توجه به نوآوری‌های صورت گرفته در مصوبه کمیسیون قضایی و حقوقی که می‌تواند به افزایش اعتبار اسناد تجارتي و به تبع آن توسعه استفاده آن در عرصه تجارتي و کاهش هزینه‌های مبادله منجر شود؛ تصویب مصوبه مذکور پیشنهاد می‌شود.